

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Черкаський національний університет
імені Богдана Хмельницького

ISSN 2076-5908

INDEX COPERNICUS
I N T E R N A T I O N A L

ICV 2016:48.03

DOI: 10.31651/2076-5908-2018-3-4

ВІСНИК ЧЕРКАСЬКОГО УНІВЕРСИТЕТУ

Серія
ІСТОРИЧНІ НАУКИ

Виходить 4 рази на рік

Заснований у березні 1997 року

№ 3-4. 2018

Черкаси – 2018

УДК 94(477):925.8(316)«1916-1918»
DOI: 10.31651/2076-5908-2018-3-4-60-66

СРІБНЯК Ігор Володимирович,
доктор історичних наук, професор,
завідувач кафедри всесвітньої історії
Історико-філософського факультету
Київського університету імені Бориса
Грінченка
e-mail: i.sribniak@kubg.edu.ua

ВИБОРЮЮЧИ УКРАЇНСЬКУ НАЦІОНАЛЬНУ ІДЕЮ (ОРГАНІЗАЦІЙНО-ВИХОВНА ДІЯЛЬНІСТЬ МИКОЛИ ШАПОВАЛА У СЕРЕДОВИЩІ ПОЛОНЕНИХ ВОЯКІВ-УКРАЇНЦІВ, 1916 – ПОЧАТОК 1918 РР.)*

Анотація. Метою даної статті є аналіз діяльності Миколи Шаповала на чолі одного з етапних підрозділів німецької армії (військової комендатури) у м. Біла на Підляшші, для комплектування якого було використано полонених українців зі складу 1-го Запорізького імені Т.Шевченка полку з табору Раштат. Автор статті застосував принцип історизму, що дало йому можливість об'єктивно відтворити зміст організаційно-виховної діяльності М.Шаповала та дійти до важливих узагальнень. При цьому використовувались проблемно-хронологічний та конкретно-історичний методи, поєднання яких дозволило найповніше реалізувати заявлену у статті мету дослідження. До основних результатів дослідження слід віднести цілісне відтворення процесу впровадження на окупованих німецькими військами українських землях національної школи та значне послаблення впливів російської імперської ідеології. У рамках досліджуваної теми перспективними для подальшого вивчення можуть бути такі напрями: особливості виконання підрозділом М.Шаповала залогової служби, пошук джерел фінансування та вчителів для ново-заснованих українських шкіл, механізми комунікації «січовики-табір», визначення обсягу грошових внесків української громади «Самостійна Україна» для проведення культурно-освітньої роботи в українських селах. Практичне значення досягнутих результатів полягає у тому, що синтезований в статті фактаж та висновки можуть бути використані під час проведення військово-патріотичної роботи в збройних силах України сучасної доби. Дана стаття є оригінальним дослідженням, що ґрунтується на архівних матеріалах, опрацьованих автором у ЦДАВО України.

Ключові слова: вояки-українці, школа, освіта, вчитель, 1-й Запорізький імені Т.Шевченка полк, Микола Шаповал.

Постановка проблеми. Актуальність даної дослідницької проблеми обумовлена власне тим, що життя та діяльність Миколи Юхимовича Шаповала (1886-1948) – генерала армії УНР, начальника Спільної юнацької школи Армії УНР, громадського діяча в еміграції з есерівського політичного табору, редактора і публіциста – до сьогодні є маловідомим науковому загалу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Інформація про нього обмежується кількома біографічними замітками та нарисами, які здебільшого переповідають вже відому інформацію [1, 46-47; 2, 3788-3789; 3, 264-266; 4, 489-490; 5, 230-232; 6, 594]. Окремі дані про обставини його перебування у таборах Німеччини (в часі Першої світової війни) були подані у кількох статтях автора цієї розвідки [7, 80-85; 8, 35-40; 9, 138-144], а інформація про еміграційну добу його життя і діяльності наведена ще у двох його публікаціях [10, 6-13; 11]. Проте всі ці публікації не давали цілісного уявлення про життєвий шлях М.Шаповала, між тим зміст його організаційно-національної роботи у таборі Раштат (Німеччина) повною мірою заслуговує на системний виклад в рамках окремого дослідження.

Метою даної статті є відтворення змісту організаційно-виховної діяльності М.Шаповала під час його перебування на посаді начальника військової комендатури м. Біла та визначення його внеску у процес розбудови національної школи на Підляшші.

Виклад основного матеріалу. Практично всі згадані довідкові видання подають місцем народження М.Шаповала село Серебрянку Бахмутського повіту Катеринославської губернії та сходяться на тому, що він закінчив Чугуєвське юнкерське училище (1910) та отримав свій перший офіцерський чин – підпоручика. Очевидно, що для навчання у згаданому училищі юнак повинен був мати відповідний освітній ценз – і за інформацією з

* Дану статтю було підготовлено завдяки сприянню Студіуму Східної Європи (Studium Europy Wschodniej) Варшавського університету, за ініціативи якого 2014 р. була започаткована щорічна Нагорода імені Івана Виговського (під почесним патронатом Президента Польщі), що вручається рішенням її Капітули з числа делегатів від 25 університетів та вищих шкіл Польщі.

кількох довідкових видань перед цим він скінчив Слов'яно-сербську гімназію та «філологічний факультет Київського університету»[6, 594] (очевидно автор енциклопедичної довідки мав на увазі історико-філологічний факультет Університету св. Володимира – *авт.*). Ці факти з біографії юнака, і зокрема університетська освіта (якщо вона дійсно мала місце) – засвідчують природні здібності М.Шаповала та його схильність до навчання.

Першу світову війну зустрів на військовій службі, перебуваючи у 28 Полоцькому піхотному полку, з яким і вирушив на фронт. Був підвищений до ранги поручика, командував ротой і батальйоном[4, 489], але його кар'єра в царській армії закінчилась у серпні 1915 р., після того як він добровільно здався в німецький полон разом з частиною вояків свого підрозділу. Очевидно при цьому М.Шаповал виходив зі своїх національно-політичних переконань, разом з тим – він відмовився давати німцям будь-які свідчення про розташування частин російської армії[16, 43в.].

Після цього він був приміщений до табору Штральзунд (на Помор'ї), де відразу зголосився до комендатури як українець-самостійник та домігся відокремлення групи офіцерів-земляків від росіян[1, 46]. У березні 1916 р. М.Шаповала було переведено до табору полонених українців зі складу царської армії Раштат та призначено членом таборового Просвітнього відділу Союзу Визволення України (СВУ). Перебування офіцерів-українців в таборі мало значний морально-емоційний вплив на загальний стан полонених та дозволяло інтенсифікувати культурно-освітню роботу в їх середовищі, тому провід СВУ докладав усіх зусиль для отримання на згоду німецького військового командування. Опинившись в таборі, М.Шаповал (разом з іншими офіцерами-українцями) виконував й функції «мужа довір'я», відвідуючи робітничі команди полонених поза межами табору з інформаційно-організаційними завданнями[17, 177].

Найважливішою місією М.Шаповала стала організація товариства «Запорізька Січ», керівником (полковником) якої він і був призначений 24 квітня 1916 р. Ще за два дні потому (під час проведення «Першого Січового Свята» у таборі Раштат) його було також обрано й отаманом першої парамілітарної структури в таборі – 1-го Запорізького імені Тараса Шевченка полку. Того ж дня полковнику «Запорізької Січі» і отаману полка М.Шаповалу була вручена символічна булава, а полк отримав посвячений таборовим священиком прапор малинового кольору із зображеннями Архістратига Михайла[7, 81-82].

Майже відразу М.Шаповал почав видавати накази полку, в яких повідомлялось про виїзд окремих січовиків на роботи, про виключення деяких полонених з числа членів «Січі», призначався щоденний наряд січовиків для виконання функцій пожежної «сторожі» у таборі та ін. У наказах також повідомлялось про проведення січових вічей полка, анонсувались лекції, що проводились офіцерами в таборі, містилась інформація про присвоєння січовикам рангів «рядової» та отаманної старшини, про надання їм тимчасових відпусток, усунення з посад та ін.[16, 1-34] Крім того, отаман почав регулярно збирати січовиків для спільних гімнастично-стройових вправ, які виявились дієвим засобом для їх згуртування. Цій же меті слугувало й отримання полком 240 січових одностроїв, що були виготовлені завдяки Союзу визволення України[18, 44, 48].

Кількість вояків у складі 1-го Запорізького полку поступово збільшувалась (станом на червень 1916 р. – близько 600 осіб), але подальші спроби М.Шаповала дисциплінувати січовиків, зустріли в таборі відчутний спротив – бо дехто з них не бажав коритися наказам свого полковника, і то на тій підставі, що «Січ» в їх розумінні була лише звичайним таборовим товариством. Тому вже влітку ц.р. «Запорізька Січ» опинилась в кризовому стані, що було спричинено як згадуваною обставиною, так і виїздом значної частини січовиків на сільгоспроботи у складі робітничих команд. Наслідком цього стала кількомісячна перерва в функціонуванні «Запорізької Січі», хоча номінально мала місце тенденція до її збільшення (до майже 800 осіб станом на середину грудня 1916 р.)[19, 37], переважна більшість з яких перебувала поза табором у складі робітничих команд, а ще частина – ухилялась від виконання своїх обов'язків.

У кінці 1916 р. в житті «Запорізької Січі» відбулась важлива подія, яка вплинула на весь її подальший розвиток. Це було пов'язано з тим, що німецька військова влада спробувала отримати реальні дивіденди від української культурно-організаційної роботи в таборах, та зажадала проведення відбору 50 добровольців з числа добровольців, яких у подальшому передбачалось використовувати на фронті для проведення агітаційної роботи серед солдатів царської армії.

М.Шаповал брав безпосередню участь попередніх консультаціях з цього питання між керівництвом СБУ та представниками німецького військового відомства, а на початку грудня 1916 р. його було делеговано для переговорів до Берліну. Там йому вдалось переконати німецьких урядовців у недоцільності використання цих добровольців у шпигунських цілях або для виконання служби на фронті – як з огляду на їх дуже малу кількість (20 осіб), так і через непридатність учорашніх полонених до виконання такого роду завдань[7, 83].

Під час переговорів німецька сторона запевнила М.Шаповала, що полонених за жодних обставин не вживатимуть для шпигунсько-агітаційної діяльності, і що українські добровольці будуть увільнені з полону та у своєму правному становищі – зрівняні у правах з німецькими вояками як «маленька частинка союзної армії». Всі ці домовленості були зафіксовані в протоколі, підписаному М.Шаповалом і капітаном Генерального штабу Німеччини фон Гюльзенем у присутності референта Пруського військового міністерства капітана фон Любберса і секретаря СБУ В.Козловського[16, 3зв.-4].

Після цього провід української таборової організації «Самостійна Україна» прийняв пропозицію німецької військової влади провести відбір добровольців, та доручив М.Шаповалові (спільно з Й.Калюжним і таборовим панотцем П.Катеринюком) розробити текст присяги, яка мала бути виголошена українською мовою кожним добровольцем перед прапором полку[16, 4зв.].

У присутності М.Шаповала 12 січня 1917 р. 26 січовиків склали присягу[16, 5зв.], і вже за кілька днів цей відділ під його ж командуванням відбув до Ковеля, який знаходився у зоні австрійської окупації[19, 44]. Після кількох переїздів січовики отаборились у містечко Біла на Підляшші, виконуючи функції етапного підрозділу (військової комендатури). Повалення царату в Росії призвело до збільшення припливу полонених до складу «Запорізької Січі», члени якої вже розміщувались окремо від інших полонених. Завдяки цій обставині вже на початку травня 1917 р. сюди прибула у повному складі сотня 1-го Запорізького полку, а в липні – ще одна.

Але офіційний дозвіл на проведення культурно-освітньої роботи прийшов січовикам лише в кінці травня, і тільки після цього стала можливою організація народних шкіл в українських селах. Спочатку селянство з недовірою устріло появу січовиків, і як відзначав М.Шаповал, – при їх появі «молодь розбігалася, старі хрестилися, а дитячі обличчя зникали від віконних шибок, але це тягнулося недовго, народ швидко зрозумів, де правда, й вже тепер навіть в українських селах із населенням католицького обряду знаходяться численні прихильники й закладено кілька шкіл»[15, 758].

Перебуваючи поза табором М.Шаповал зберіг за собою посаду отамана 1-го Запорізького імені Тараса Шевченка полку, хоча це й створювало певні труднощі для української громади «Самостійна Україна» в Раштаті. Відсутність М.Шаповала в Раштаті деякою мірою компенсувалась його активним листуванням з табовими інституціями. В своїх листах М.Шаповал порушував різні питання – від запровадження змін до уніформи вояків його відділу (зокрема, розміщення на касці замість чорного німецького орла галицького лева або Архистратіга Михайла), до порядку надання матеріальної допомоги січовикам[9, 139-140].

В останньому випадку М.Шаповал вважав, що перерахування будь-яких коштів січовикам є недоцільним, бо ті отримують пайок німецького солдата та відповідне грошове забезпечення (15,90 марок німецьких, м.н.), що робить їх побут «багато кращим таборового життя». До того ж, перебуваючи в українських селах, січовики часто отримували додаткове харчування від селян. З огляду на це М.Шаповал слушно вважав, що такі звернення січовиків та отримання ними допомоги з табору впливають деморалізуюче як на таборян, так і на вояків його відділу та виглядають «морально недобре», бо «людям зо всіма правами і льготами німецького жовніра брати те, що належить полоненим» цілком не лічить[16, 9-9зв.].

М.Шаповал вігав бажання таборової громади «тракувати січовий відділ як своїх синів», проте не вважав за можливе відривати зі скудних благодійних надходжень до табору для полонених навіть невелику частинку для, на його думку, достатньою мірою забезпечених січовиків. Надіслання грошей січовикам він вважав зовсім неприпустимим, бо це – крім усього іншого – могло внести розбрат в їх середовище (таборова громада Раштату була готова підтримувати тільки «своїх» січовиків, але тоді би інші вояки почувались би несправедливо обійденими[16, 9зв.]. Зрештою, з цими твердженнями М.Шаповала важко

було не погодитись, і в подальшому таборова громада Раштату стала надавати матеріальну (не грошову) допомогу для усього загалу січовиків.

Вже на початку червня 1917 р. заходами січовиків була створена перша українська школа (в одному із сіл Кобринського повіту). Ще за кілька днів постали ще три школи, про що йшлося у листі (№ 66 від 6 червня 1917 р.) М.Шаповала генеральній старшині табору Раштат. У листі також йшлося про відсутність підручників, про надіслання яких М.Шаповал й клопотався, рівно ж як і про відрядження сюди більшої кількості вчителів з числа полонених. Все це дозволило би інтенсифікувати процес трансформації місцевих російських шкіл на українські, охопивши в такий спосіб додаткову кількість українських сіл.

Українська громада в таборі Раштат пішла на зустріч проханням М.Шаповала, крім того – підтримала його ідею про створення школи «імені громади «Самостійна Україна» в Раштаті» та її щомісячне утримування (65-80 м.н.). Але фактично видатки склали більшу суму – 150 м.н., бо учителем в ній мала бути цивільна особа (80 м.н.), а крім того до кошторису на утримання школи увійшла й допомога «на бідних дітей» (30 м.н.), решта грошей мали бути витрачені на придбання шкільного приладдя[20, 11].

М.Шаповал також повідомляв про активізацію роботи польського учительства, і зокрема заснування заходами польських товариств чотирьох шкіл в українських селах та будівництво (вже в часі окупації) в м. Білій костьолу. Але М.Шаповал не вбачав у цьому якоїсь загрози, тим більше що січовики мали незаперечну перевагу, для чого треба було лише перепрофілювати 23 «прекрасно поставлені» російські школи на українські, забезпечивши їх достатньою кількістю українських підручників та абеток[16, 10-10зв.; 21, 34].

Прибувши до місця проходження його підрозділом служби, М.Шаповал очолив ним же засновану «Українську Громаду в Білій» та розпочав видання щотижневої української газети «Рідне Слово» (її перше число вийшло 23 червня 1917 р.)[12], що мала своїм завданням інформування місцевого населення про ситуацію в Україні та хід освітньої діяльності січовиків в окрузі. Для оперативного вирішення всіх питань із заснування шкіл рішенням М.Шаповала була створена «Шкільна рада», якій вдалось почасти задовольнити потреби новозаснованих шкіл у книжках, а також домогтись невеликих виплат для учителів за їх роботу. Цій же меті слугував й заснований М.Шаповалом «Шкільний фонд», до якого надходили благодійні внески[9, 142].

Піврічна національно-організаційна робота січовиків відділу М.Шаповала (червень – перша половина грудні 1917 р.) на Підляшші, Поліссі й Волині мала своїм підсумком заснування 97 народних шкіл (з 5546 учнями) та 19 шкіл грамоти (з 200 учнями)[15, 758]. Деякі з них носили імена визначних українських діячів (Т.Шевченка, Б.Хмельницького, І.Мазепи, М.Драгоманова, Б.Грінченка, М.Грушевського), ще три школи утримувались трьома таборовими громадами полонених українців у Німеччині (Раштат, Вецляр, Зальцведель), зримо засвідчуючи освітні здобутки українських січовиків[13, 141-142]. За весь час діяльності відділу М.Шаповала (15 місяців) було відкрито понад 150 шкіл, сотні малих книгозбірень, що стало можливим саме завдяки невтомній праці січовиків та їх керівника[1, 47].

У своїй переважній більшості вояки-українці були прикладом чесного і безкорисливого служіння національній справі. До цього січовиків повсякчасно закликав і М.Шаповал, який завжди енергійно реагував на навіть дрібні проступки декого з січовиків. Так, зокрема, у своєму наказі 1-му Запорізькому полку (ч.9 від 21 січня 1918 р.) він звертав увагу січовиків та те, що дехто з їх числа припускається вчинків, які компрометують весь загаль вояцтва – коли дехто з них брав у борг невеликі суми, а потім ще й старався їх не повернути. У цій ситуації М.Шаповал наказував компенсувати борг за рахунок боржника (з його грошового утримання), але надалі обіцяв карати боржників гостріше – усуваючи таких від проведення організаційно-освітньої роботи[22, 14].

Абсолютно безкомпромісно ставився М.Шаповал до фактів відверто негідної поведінки січовиків, але для таких осіб найбільшою карою могло бути тільки відправлення до табору та поновлення їх у статусі полонених. Про одного з таких січовиків – Старинського – йдеться у листі-відповіді М.Шаповала генеральній старшині табору Зальцведель (на її запит), який в часі «побуту на селі зкомпрометував нашу тут ведену просвітну роботу тим, що зійшовся[...] з невідповідним елементом, венерично захворів, наробив боргів (2 карб[ованці]) і при від'їзді із села до шпиталю забрав навіть від своєї господині парасоль»[17, 23]. Зрозуміло, що такий «шлейф» проступків згаданого січовика вимагав негайного реагування, і М.Шаповал робив все аби різ і назавжди позбутись таких «вояків».

Перебуваючи весь час у Білій, М.Шаповал не мав жодної можливості впливати на розвиток січового руху в таборі. З огляду на його відсутність провід цієї частиною полку здійснювали його заступники, які призначались генеральною старшиною (вони одночасно виконували й функції голови «Запорізької Січі» [22, 16]. Станом на 27 січня 1918 р. на полковому обліку перебувало 1167 січовиків [22, 18], яких, на думку М.Шаповала, треба було сконцентрувати у м. Біла на Підляшші. Одним зі своїх останніх наказів (ч.69 від 9 лютого 1918 р.) він повідомляв про свої заходи щодо концентрації особового складу полку в цьому містечку, сподіваючись на його переведення вглиб України, але це могло відбутись тільки у порозумінні з урядом УНР [22, 21]. Врешті-решт, після кількатижневих переговорів з членами української делегації у Бресті та керівництвом УЦР 1-й Запорізький імені Тараса Шевченка полк (у складі дивізії «Синьожупанників») 31 березня 1918 р. прибув до Києва [1, 47].

Висновки. Таким чином багатомісячна організаційно-виховна діяльність М.Шаповала допровадила до позитивних наслідків, ставши одним з багатьох струменів, які живили процес розбудови національної української армії. Дуже важливим було те, що М.Шаповал впливав на підлеглих не тільки словом військового наказу, але й власним прикладом. За оцінкою одного з січовиків (Д.Оляничина), їх командир був «людиною наскрізь чесною, сумлінною та національно висококультурною, [...] щирим українським патріотом» [14, 14].

Найважливішим досягненням М.Шаповала та підпорядкованого йому січового відділу стало впровадження на окупованих німецькими військами українських землях національної школи та значне послаблення впливів російської імперської ідеології. М.Шаповал, який у цей час фактично уособлював місцеву владу, використав цю обставину для інтенсифікації процесу розбудови українських культурно-освітніх та громадських осередків у межах м. Біла та її округи. У цей час його діяльність – як з огляду на культурно-освітні здобутки січовиків, так і завдяки витворенню у німецької влади позитивного іміджу вояка-українця як союзника Німеччини в протистоянні з царською Росією – заслуговувала на цілковите схвалення та підтримку.

Список використаної літератури

1. Микола Шаповал (1886-1948) // Україна. – Париж, 1949. – Ч.1. – С.46-47.
2. Енциклопедія Українознавства (перевидання в Україні). – Львів, 2000. – Т.10. – С.3788-3789.
3. Колянчук О., Литвин М., Науменко К. Генералітет українських визвольних змагань. – Львів, 1995. – С.264-266.
4. Тинченко Я. Офіцерський корпус Армії Української Народної Республіки (1917-1921). – К., 2007. – Кн.1. – С.489-490.
5. Kolaczuk A. Ukraińscy Generałowie w Polsce. Emigranci polityczni w latach 1920-1939. Siownik biograficzny. – Przemyśl, 2009. – S.230-232.
6. Науменко К. Шаповал Микола Юхимович // Енциклопедія історії України: у 10 т. / редкол. В.А.Смолій (голова) та ін. – К., 2013. – Т.10 (Т-Я). – С.594.
7. Срібняк І. Новітня «Запорізька Січ» на чужині (творення парамілітарних структур в українському таборі Раштат, 1916 р.) // Емінак: науковий щоквартальник. – Київ-Миколаїв, 2017. – № 1(17) (січень-березень). – Т.1. – С.80-85 (<http://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/19943>).
8. Срібняк І. Полонені офіцери-українці царської армії в таборі Раштат (Німеччина) у 1916 р.: громадський та особистісний вимір таборового повсякдення // Емінак: науковий щоквартальник. – Київ-Миколаїв, 2017. – № 4(20) (жовтень-грудень). – Т.1. – С.35-40 (<http://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/21895>).
9. Срібняк І. На службі II-му Райху і Україні: організаційно-освітня діяльність вояків-українців 1-го Запорізького імені Т.Шевченка полку на Підляшші (1917 – початок 1918 рр.) // Гуржіївські історичні читання: Зб. наук. праць. – Черкаси, 2017. – Вип.12. – С.138-144 (<http://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/23311>).
10. Срібняк І. «Splendeurs et miseres...» українського генерала (громадсько-політична діяльність Миколи Шаповала у Франції, 1925-1948 рр.) // Evropské filozofické a historické diskurz. – Praha, 2018. – Svazek 4. – Vydání 1. – S.6-13. (<http://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/23768>).
11. Срібняк І. На захисті інтересів вояцтва (військово-фахова та громадська діяльність Миколи Шаповала у таборах інтернованих Військ УНР у Польщі, 1921 – квітень 1923 рр.) // Od armii komputowej do narodowej V. Studia ofiarowane profesorowi Waldemarowi Rezmerowi w 70-tą rocznicę urodzin. – Toruń, 2018 (у друці).
12. Рідне Слово: українська народна часопись. – Біла, 1917. – 23 червня. – Ч.1.
13. Невеселій І. Українське шкільництво на Підляшші, Поліссі й Волині // Календар Української Громади в Білій на 1918 рік. – Біла, 1917. – С.141-142.
14. Оляничин Д. Спогади про культурно-освітню працю на Підляшші, Поліссі й Волині в 1917 р. // Літопис Червоної Калини. – Львів, 1937. – Ч.1. – С.14.
15. Шаповал М. Українська культурна праця на Підляшші й Поліссі // Вістник СВУ. – Відень, 1917. – 25 листопада. – Ч.48(178). – С.758.

16. ЦДАВО України, ф.4406, оп.1, спр.135.
17. ЦДАВО України, ф.4406, оп.1, спр.33.
18. ЦДАВО України, ф.4406, оп.1, спр.5.
19. ЦДАВО України, ф.4406, оп.1, спр.6.
20. ЦДАВО України, ф.4406, оп.1, спр.40.
21. ЦДАВО України, ф.4406, оп.1, спр.34.
22. ЦДАВО України, ф.4406, оп.1, спр.137.

References

1. Mykola Shapoval (1886-1948). (1949) *Ukraine*, 1, 46-47. (in Ukr.)
2. Encyclopedia of Ukrainian Studies (reprint in Ukraine). (2000). 10, 3788-3789. (in Ukr.)
3. Kolyanchuk, O. Lytvyn, M. Naumenko, K. (1995). *General of the Ukrainian liberation struggle*. Lviv. (in Ukr.)
4. Tynchenko, Y. (2007). *Officers Corps of the Army of the Ukrainian People's Republic (1917-1921)*. – Kyiv. (in Ukr.)
5. Kolaczuk, A. (2009). *Ukraińscy Generałowie w Polsce. Emigranci polityczni w latach 1920-1939. Słownik biograficzny*. Przemysł. (in Pol.)
6. Naumenko, K. (2013). Shapoval Mykola Yefimovich // Encyclopedia of History of Ukraine: 10 t. / Redkol. V.Smolij (head) and others. Kyiv. (in Ukr.)
7. Sribniak, I. (2017). Newest «Zaporizhzhya Sich» in a foreign country (creation of paramilitary structures in the Ukrainian camp Rashtat, 1916) // *Eminak: scientific quarterly*. 1(17) (January-March), t.1, 80-85 (<http://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/19943>). (in Ukr.)
8. Sribniak, I. (2017). The captive officers of the Ukrainian Army in the Rashtatt camp (Germany) in 1916: the public and personal dimension of the camp's daily life // *Eminak: scientific quarterly*. 4(20) (October-December), t.1, 35-40 (<http://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/21895>). (in Ukr.)
9. Sribniak, I. (2017). At the service of the 2nd Reich and Ukraine: the organizational and educational activity of the Ukrainian soldiers of the 1st Zaporizhzhya T. Shevchenko Regiment on the Podlasie (1917 – the beginning of 1918) *Gurzhyj Historical Readings: Coll. sciences works*. 12, 138-144 (<http://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/23311>). (in Ukr.)
10. Sribniak, I. (2018). «Splendeurs et misères...» Ukrainian general (public-political activity of Mykola Shapoval in France, 1925-1948) *Evropskē filozofickē a historickē diskurz*. Svazek 4, wydбnn 1, 6-13. (<http://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/23768>). (in Ukr.)
11. Sribniak, I. (2018). In defense of the interests of the military (Mykola Shapoval's military-professional and public activities in the camps of interned UPR troops in Poland, 1921 – April 1923) *Od armii komputowej do narodowej V. Studia ofiarowane profesorowi Waldemarowi Rezmerowi w 70-tę rocznicę urodzin*. Toruń. (in Ukr.)
12. Native Word: Ukrainian folk periodicals (1917). 23 June, 1. (in Ukr.)
13. Neveselyi I. (1917). Ukrainian Schooling in Podlasie, Polissya, and Volyn *Kalender of the Ukrainian Community in White at 1918*. (in Ukr.)
14. Olianchin, D. (1937). Reminiscences of cultural and educational work in Podlasie, Polissya and Volhynia in 1917 *Chronicle of Chervona Kalina*. 1, 14. (in Ukr.)
15. Shapoval, M. (1917). Ukrainian Cultural Work on Pidlyash and Polissya *Vistnik SVU*. Vienna, November 25, 48(178), 758. (in Ukr.)
16. Central State Archive of the Supreme Authorities and Governments of Ukraine (CSASAG of Ukraine), f.4406, op.1, af.135.
17. CSASAG of Ukraine, f.4406, op.1, af.33.
18. CSASAG of Ukraine, f.4406, op.1, af.5.
19. CSASAG of Ukraine, f.4406, op.1, af.6.
20. CSASAG of Ukraine, f.4406, op.1, af.40.
21. CSASAG of Ukraine, f.4406, op.1, af.34.
22. CSASAG of Ukraine, f.4406, op.1, af.137.

SRIBNYAK Ihor, Doctor of Historical Sciences, professor, Head of the Department of the World's History of the Faculty of History and Philosophy at Borys Grinchenko Kyiv University. e-mail: i.sribniak@kubg.edu.ua

WINNING THE UKRAINIAN NATIONAL IDEA (ORGANIZATIONAL AND EDUCATIONAL ACTIVITIES OF MYKOLA SHAPOVAL AMONG THE PRISONERS OF WARRIORS-UKRAINIANS, 1916 – THE BEGINNING OF 1918)

Introduction. The article analyzes the organizational and educational activities of M. Shapoval in the midst of Ukrainian soldiers of the 1st Zaporizhzhya T. Shevchenko regiment in 1917 – early 1918, as well as the content of their cultural and educational work in the city of Bila on the occupied Ukrainian lands of the Germans.

Purpose. Reproduction of Characteristics of M. Shapoval's Activities as Chief of the Stage Division of the German Army and determination of his contribution to the formation and development of a national school in the city of Bila and his district.

Results. Thanks to the activities of Ukrainian soldiers from the 1st Zaporizhzhya named after T. Shevchenko, a regiment headed by M. Shapoval in the town of Bila on Podlasie a national school was introduced and the influence of Russian imperial ideology weakened considerably. At the same time, the

soldiers of his unit acquired organizational experience and knowledge, which were needed to build their own army and national state institutions. M. Shapoval, who at that time actually represented the local authorities, used this circumstance to intensify the process of building Ukrainian cultural, educational and public centers within the city of Bila and its districts. At this time, his activities – both in view of the cultural and educational achievements of the «Sich» people, and through the creation of a positive image of the Ukrainian soldier as a German ally in opposition to Tsarist Russia in the German authorities, deserved full approval and support.

Originality. In order to prepare this article, archival documents stored in the Central State Archives of the supreme bodies of power and administration of Ukraine in Kyiv were used, which to date have not been largely introduced to scientific circulation.

Conclusion. The competent leadership of M. Shapoval conducted organizational and educational work made possible the establishment of 153 Ukrainian elementary schools in villages around the city of Bila on Podlasie, as well as several hundred small bookshops, which made it possible to significantly increase the Ukrainian influence in this region. In March 1918, soldiers of the 1st Zaporizhia Regiment were given the opportunity to return to Ukraine, where they took an active part in the Ukrainian state-building.

Key words: Ukrainian soldiers, school, education, teacher, 1st Zaporizhia regiment of T. Shevchenko, Mykola Shapoval.

Одержано редакцією 17.10.2018
Прийнято до публікації 15.11.2018

УДК 94 (438)

DOI: 10.31651/2076-5908-2018-3-4-66-71

БОЄЧКО Владислав Федорович,

доктор історичних наук, професор
кафедри історії України Черкаського
національного університету
ім. Б. Хмельницького
e-mail: osbb53@ukr.net

ФОРМУВАННЯ ОБ'ЄКТИВНИХ ПЕРЕДУМОВИ ДЛЯ ВІДНОВЛЕННЯ ПОЛЬСЬКОЇ ДЕРЖАВИ

У статті проаналізовано колоніальне становище польських земель у складі держав імперій: Російської, Німецької та Австро-Угорської на поч. ХХ ст. Стиснутий пресом панування імперій, польський народ перебував у стані культурної, економічної та політичної дискримінації. Важке становище поєднувалось з релігійним пригноблення поляків, що викликало масовий супротив населення. Визначено, що революційні події 1905–1907 р. р. в Російській імперії сприяли політичній активізації широких верст населення Королівства Польського, Великопольщі та інших польських земель. З'ясовано, що умови життя польського населення залежали від становища у державах імперіях що розділили між собою польські землі. Досліджено, що на поч. ХХ ст. у польському суспільстві сформувались об'єктивні передумови відродження незалежної держави.

Ключові слова: відродження польської державності, становище польських земель, об'єктивні передумови, польське суспільство, держави імперій.

Постановка проблеми. Демократичні зміни в сучасному українському суспільстві, що відбулися й відбуваються, призводять до переосмислення окремих проблем історичної науки. З'явилася можливість неупередженого висвітлення тих питань, які раніше фальсифікувались або досліджувались однобічно, в контексті панівної радянської ідеології. До таких, безсумнівно, належить проблема відродження Другої Речі Посполитої. Перша Світова війна, розпад багатонаціональних імперій, активізація національно-визвольних рухів слов'янських народів призвели до появи на політичній карті Європи нових незалежних держав, що визначили характер свого політичного устрою як демократичного. У цьому зв'язку доречним є аналіз основних етапів створення передумов і об'єктивних передумов відновлення Польщі, її інституалізації з урахуванням національних традицій та міжнародної ситуації, що склалася після Першої світової війни. Це дає змогу простежити проголошення Польської республіки як закономірної події в державницьких домаганнях польського народу і впливу різноманітних факторів на її становлення. Ми розглядаємо